

Stedelijke openbaarheid

Lodewijk Brunt, *Stad*. Amsterdam/Meppel: Boom, 1996, 221 pp.
Maarten A. Hajer, *De stad als publiek domein*. Amsterdam: Wiardi Beckman Stichting, vermeerderde herdruk 1994, 92 pp.

Lo Brunt heeft een leuk en leesbaar boek over de stad geschreven. Voor mensen die stadsstudies niet kennen, biedt het een informatieve kennis-making. Brunt behandelt thema's als Mayhew's studie van negentiende-eeuws Londen, de Chicago-school, de pest in de Indiase stad Surat, openbaar leven in Hongkong, de opheffing van Amsterdam, stadse criminaliteit en erotiek, het diëcentrisme (nadruk op dag- in plaats van nachtleven) in de sociologie. Het zijn aardige hoofdstukken die een impressie geven van onderwerpen waarover iedereen wel wat, maar niemand het naadje van de kous weet. Helaas wijst Brunt de lezer ook niet echt de weg. In het boek blijft het bij vingerwijzingen, opzetjes die veel beloven maar eindigen voordat de puntjes op de i zijn gezet. Zijn belangrijkste plaatsbepaling betreft de kwaliteit van het stadsleven. Hij bepleit in vele toonaarden een herwaardering van de stedelijke cultuur, maar geeft weinig concrete aanknopingspunten voor onderzoek of beleid. Alle deelstudies leiden niet tot een weidser perspectief, ronkende conclusies of een programma voor toekomstig stads onderzoek.

Een beetje bizar is het hoofdstuk over de Chicago-school. Brunt heeft onderzocht hoe sociologische handboeken over deze stroming schrijven. Het hoofdstuk is een veldtocht tegen de oppervlakkige en vaak onjuiste kennis binnen de sociologie over deze school die ten onrechte nogal eens wordt vereenzelvid met het symbolisch interactionisme. Maar de kern van Brunts litanie ligt ergens anders en dat is het gebrek aan interesse voor de stad als sociologisch thema. Daarvoor had hij al zijn strapatsen met handboeken niet hoeven uithalen, want een socioloog die de stad wil bestuderen, heeft Chicago daarvoor niet per se nodig. Die kan ook heel goed terecht bij Georg Simmel, Richard Sennett of Manuel Castells.

In het hoofdstuk over de warme stad komt de vraag niet op waarom erotiek vooral een stedelijke aangelegenheid is, hoeveel daar ook over valt te zeggen en al is gezegd. Liever heeft Brunt het over de man als jager en de vrouw als verzamelaar. Het verband met de stedelijke cul-

tuur blijft echter onduidelijk: zijn mannen op het platteland soms verzamelaars en vrouwen jagers? Het is typerend voor zijn oudbakken, heteroseksuele voorstelling van hofmakerij dat Brunt mannen jagers en, nog gekker, vrouwen verzamelaars noemt. Hij komt niet tot een broodnodige sekse-specifieke analyse van het seksuele gebruik van de stedelijke ruimte. De openbare ruimte was vroeger misschien mannelijk jachtterrein, maar verzamelen betekende voor de meeste vrouwen vooral dat ze thuis op hun man zaten te wachten. Mannen waren in het openbare domein op hoeren of op elkaar aangewezen. Brunts visie biedt gezien de stand van gender- en seksstudies op dit punt een achterhaald uitgangspunt voor een serieuze kijk op de warme stad.

Het manco van het boek is dat de afzonderlijke stukken wel aardig zijn, maar dat het steeds bij impressies blijft. Brunt heeft Hongkong, Surat en Bouaké in Ivoorkust bezocht en we krijgen te horen wat hij daar heeft gezien. Hij heeft geen archieven geraadpleegd, geen boeken gelezen, geen mensen geïnterviewd. Vrijblijvende observaties kunnen tot pregnante resultaten leiden, maar dat is hier zelden het geval. Op drie plaatsen in het boek is sprake van diepgaander onderzoek, in de hoofdstukken over Chicago-school, stedelijke exodus en criminaliteit. De eerste studie was zoals we zagen niet erg toegesneden op de vraag die Brunt bezig hield. Het onderzoek over de stedelijke exodus gaat over de Rotterdamse overloop en dateert uit het begin van de jaren zeventig. Brunt heeft niet de moeite genomen om opnieuw een kijkje te nemen in de onderzochte voorstad. Voor het hoofdstuk over criminaliteit heeft Brunt geteld hoeveel stegen en gangen in het Wallengebied die tot het openbare gebied behoorden, zijn afgesloten (ongeveer de helft van de vijftig die er zijn). Voor de rest bestaat het boek uit losse eindjes.

Maarten Hajers *De stad als publiek domein* is een dun boek dat sterk gericht is op de politieke praktijk. Het verscheen bij de aan de PvdA gelieerde Wiardi Beckman Stichting. Hajer houdt een hartstochtelijk pleidooi voor een gebruiksvriendelijke publieke ruimte. In drie hoofdstukken neemt hij de planologische, sociologische en politieke aspecten van het publieke domein door. Het allure-denken dat alweer het loodje heeft gelegd, had zijns inziens terecht veel aandacht voor het belang van stedelijke esthetiek, maar te weinig voor de menselijke maat van de stad. Met veel tot de verbeelding sprekende voorbeelden geeft hij aan hoe belangrijk de rol van gebruikers is bij stedelijke planning. Zij dragen uiteindelijk de zorg voor een veilig en leefbaar stedelijk milieu.

Te vaak gaan gemeentelijke overheden problemen uit de weg door te kappen in openbare ruimtes. Stegen worden afgesloten als mannen er gaan plassen en boeven zich er schuil houden, bankjes verdwijnen als

alcoholisten of junks zich er vestigen, parken worden 's nachts gesloten om problemen te voorkomen. Hajer keert zich tegen zulke beslissingen die de kwaliteit van het publieke domein aantasten. Hij wijst op de vele middelen die gemeentes hebben ingezet om die kwaliteit wel te garanderen zoals het Groninger verkeersplan of het beheer van groenvoorzieningen door omwonenden. Samengevat gaat het bij hem steeds om het doorbreken van de funeste tegenstelling van privé en publiek waardoor de mensen misschien goed voor eigen huis en stoep zorgen, maar de openbare straat er beroerd bij laten liggen.

Hajers boek verscheen voor het eerst in 1989 maar zijn analyse is nog steeds actueel. Hij heeft zijn verhaal voor de tweede editie opgepoetst met een nieuwe epiloog waarin hij de verpretparking en de criminaliteit van de grote steden behandelt. Zijn tirade tegen de toeristische monocultuur kan ik niet helemaal volgen omdat veel toeristen volgens mij de stad niet alleen als een museum zien (wat Hajer denkt) maar ook actief aan het stadsleven participeren. Toeristen bieden een waardevolle verrijking van de stedelijke cultuur wanneer ze tenminste worden aangemoedigd om een duik in de stad te nemen. Hajer zet wel heel somber in wanneer hij het toerisme beschouwt als de uitdrukking van een 'morele crisis'. Helaas licht hij dit somber stemmende begrip niet nader toe.

Ter verrijking van het stadsleven en ter bestrijding van de onveiligheid biedt Hajer drie richtlijnen: intensiteit en diversiteit; leefbaarheid door gebruik en solidariteit door contact en vertrouwen. Bij deze aandachtspunten wil ik twee kanttekeningen plaatsen. Bij diversiteit betuigt Hajer zich een tegenstander van rigide zonerings. Mij lijkt een zekere zonerings juist heel gewenst zodat in een stad verschillende centra naast elkaar kunnen bloeien. Bepaalde functies komen nu eenmaal beter tot hun recht als ze gegroepeerd zijn zoals in Amsterdam het funshopping rond de Kalverstraat, het Jordanees vermaak op het Rembrandtplein, de prostitutie op de Walletpjes, de homoleercultuur in de Warmoesstraat of Chinatown op de Zeedijk. Wanneer variatie niet ruimtelijk geconcentreerd wordt, verdwijnt ze in een grijze massa. Ten tweede is de essentiële vraag hoe we solidariteit tot stand brengen. Hoe ontstaat er een produktieve wisselwerking tussen alle wereldjes die een stad rijk is? De overheid kan zulke wisselwerking met het onderwijs bevorderen of premies geven voor manifestaties waaraan verschillende organisaties samenwerken en die expliciet het monoculturalisme doorbreken. Solidariteit lijkt me overigens een wat zwaarwichtig en ouderwets begrip voor het respect dat stadsgebruikers voor elkaar moeten opbrengen in een wereld waar ze in de regel onbekend aan elkaar zijn en toch in elkaars aanwezigheid verkeren.

De toenemende afgrenzing van privé- en openbaar leven is de grootste bedreiging voor een gebruiksvriendelijke openbare ruimte. Mensen metselen zich in hun huizen bij de televisie in of grendelen zich in hun auto's af. Zo leveren zij geen bijdrage aan openbaar leven. Voor een verbetering van de kwaliteit van het publieke domein is het van belang dat de scherpe kantjes van de tegenstelling van privé en openbaar worden afgeslepen. Daar kunnen burgers, planologen, sociale wetenschappers en politici een belangrijke bijdrage aan leveren.

Wie een lofzang met nuances op de stad wil lezen, kan bij Brunt terecht. Wie wil lezen hoe beleidmakers en bewoners de stad uit neergaande spiralen van criminaliteit en verloedering kunnen halen, kan bij Hajer terecht. Beide auteurs geven echter aan dat steden ook uit zichzelf voldoende veerkracht hebben om ondanks alle problemen te overleven en verder te ontwikkelen.

Gert Hekma